

B. Grom. *Religionspädagogische Psychologie. (Psychologia pedagogiki religii)*. Patmos, Vandenhoeck Ruprecht-Verlag. Göttingen 1981 ss. 390.

W ostatnich latach w dziedzinie psychologii pojawiła się tendencja tworzenia teoretycznych syntez, teorii eklektycznych, wyjaśniających złożone zjawiska psychiczne. Do takich można byłoby zaliczyć teorie humanistyczne, a przede wszystkim analizę transakcyjną.

Psychiczne przejawy życia ludzkiego coraz częściej analizowane są i badane jednocześnie w aspekcie różnych teorii psychologicznych, a nawet w świetle różnych dyscyplin naukowych. To interdyscyplinarne ustosunkowanie się do przejawów życia człowieka może okazać się interesujące i pożyteczne, gdyż dzięki temu można uniknąć jednostronnego analizowania właściwości psychicznych.

Szczególnie złożonym i skomplikowanym zjawiskiem jest fenomen religijności człowieka. Badania nad religijnością mają dużą wartość, gdy przeprowadzone są przez tego samego badacza na płaszczyźnie wielu teorii i dyscyplin naukowych, zwłaszcza gdy są usystematyzowane.

Bernhard Grom, profesor psychologii i pedagogiki religii na uniwersytecie w Insbrucku podjął próbę psychologicznej analizy fenomenu religijności w świetle różnych teorii. Jednocześnie wskazał na dane pedagogiczne w zakresie wychowania religijnego. Na podstawie danych psychologicznych i teologicznych wska-

zał sposoby i metody oddziaływania wychowawczego. Opracowanie to oparte jest na badaniach empirycznych (analiza licznych przypadków) bez stosowania metod statystycznych, przez co jest łatwo czytelne i przyswajalne dla osób nie znających metod statystycznych. Książka ta jest jedną z pierwszych prób systematycznego przedstawienia rozwoju religijnego dziecka z jednoczesnym ukazaniem sposobu kształtowania dojrzałej religijności.

Psychologia pedagogiki, według Groma, ma za zadanie ukazać sposób kształtowania religijności, w procesie nauczania i wychowania, na podstawie znajomości prawideł psychicznego rozwoju. W oparciu więc o dane psychologiczne opisuje i wyjaśnia procesy socjalizacji, wychowania i nauczania religijno-moralnego.

Pedagogika religii stawia sobie religijne cele wychowania, dlatego też nie może pominąć refleksji teologicznej. Sama tej refleksji nie zastępuje, lecz jedynie uzupełnia i stara się ją bardziej pogłębiać, stawiając odpowiednie pytania pod adresem teologii. Psychologia pedagogiki religii, z jednej strony analizuje psychologiczne prawidłowości, uwzględniając szczególnie rozwój psychiczny człowieka w procesie wychowania i nauczania religijnego. Z drugiej strony formułuje cele wy-

chowania religijnego, odwołując się do objawienia (Pisma św.). W tym świetle stara się analizować i rozumieć teksty Pisma Świętego. Psychologia pedagogiki religii nie podważa wolności człowieka ani też wszechmocy i niepoznawalności Boga. Kształtowanie się postaw religijnych nie sprowadza się tu do manipulowania jedynie nieświadomymi mechanizmami człowieka, lecz polega na uświadamianiu sobie czynników motywacyjnych. Psychologia pedagogiki religii zwraca uwagę na to, że rozwój religijności uwarunkowany jest czynnikami zewnętrznymi (socjologicznymi) i wewnętrznymi (psychologicznymi) tak świadomymi, jak i nieświadomymi. Mówiąc o czynnikach psychologicznych autor podkreśla znaczenie elementów przeżyciowych, motywacyjnych i poznawczych. Rozwój i jakość religijności uzależniony jest także, zdaniem tego badacza, rodzajem interakcji człowieka z otoczeniem społecznym. Dzieje się to nie na zasadzie bodziec — reakcja, lecz dzięki roli czynników pośredniczących między bodźcem a reakcją. Chodzi więc tu o znaczenie pośrednictwa refleksji, czynników uczuciowych, poznawczych, intelektualnych człowieka. Autor w sposób systematyczny przedstawił rozwój życia psychicznego dzieci i młodzieży w świetle różnych teorii psychologicznych. Opisał te właściwości psychiczne, które w religijności człowieka biorą zasadniczy udział. Przedstawiając rozwój życia intelektualnego oparł się na założeniach teoretycznych J. Piageta. W celu wyjaśnienia funkcjonowania nieświadomych mechanizmów człowieka sięgnął do teorii psychoanalitycznych. Proces kształtowania się pojęcia Boga ukazał w świetle danych pochodzących z psychologii głębi, np. obraz Boga, który formowany jest w oparciu o doznawane przeżycia dziecka z osobami znaczącymi, głównie rodzicami, jak również w odniesieniu do stopnia poczucia wartości siebie. Rozwój pojęć moralnych u dzieci przed-

stawił Grom w aspekcie teorii J. Piageta i L. Kohlberga.

Całość pracy podzielił na trzy części, w których można znaleźć odpowiedzi na następujące pytania: z jakich przeżyć i doświadczeń życiowych może być najczęściej kształtowana religijność człowieka? od czego zależy to, że dane przeżycia mają większe i decydujące znaczenie w formowaniu określonej religijności? jakie potrzebne są działania, aby uniknąć powstania niedojrzałej religijności, czyli innymi słowy, jakie błędy zdarzają się najczęściej w procesie wychowania religijnego, które prowadzą do ukształtowania się nieprawidłowych postaw religijnych? oraz jakie potrzebne są niezbędne warunki dla przeżywania wiary w Jezusa Chrystusa?

Już we wstępie autor wskazuje na cel wychowania religijnego, który sprowadza się najogólniej mówiąc do uformowania dojrzałej religijności. Dojrzałość religijna traktowana jest tu jako proces, a nie jako stan. Badacz mówi o religijności w jakiej człowiek ma wzrastać i o religijności do jakiej ciągle ma dążyć (s. 15). Grom stara się usystematyzować i zdefiniować używane pojęcia, dotyczące psychicznego rozwoju religijności.

W pierwszej części przedstawia religijność w pewnym sensie o charakterze dialogowym i próbuje dotrzeć do motywacyjnych elementów religijności. Przy tym zaznacza pozytywną rolę życiowych postaw prospołecznych u wychowawców i znaczenie budzenia wzajemnego zaufania. Gromadzenie bowiem doświadczeń i przeżyć życiowych ma dużą wartość w kształtowaniu się religijności. Odnosi się to do doświadczeń o charakterze afektywnym i do doświadczeń o charakterze kognitywnym.

Następne zagadnienie, omówione w drugiej części, dotyczy podstawowych błędów w wychowaniu, które doprowadzają do powstania niedojrzałej religijności. Zdaniem autora dzieje się to

wtedy, gdy przeakcentowane zostaną przez wychowawców doświadczenia o charakterze intelektualnym lub też doświadczenia o charakterze afektywnym. Takie jednostronne podejście nie doprowadza do tworzenia się dojrzałej postawy religijnej.

Pytanie dotyczące warunków przeżywania wiary w Jezusa Chrystusa znajduje swoją odpowiedź w trzeciej części recenzowanej pozycji. Do podstawowych warunków przeżywania wiary w Jezusa Chrystusa należy przede wszystkim odpowiednie zrozumienie tekstów Pisma świętego, szczególnie Nowego Testamentu. Dlatego też pod adresem teologii i biblistyki autor stawia szereg pytań otwartych, aby dać możliwość pogłębienia i zrozumienia tekstów biblijnych. Od strony zaś podmiotu warunkiem przeżywania wiary jest wzbudzanie motywacji religijnej: zrozumienie winy, kary, zadośćuczynienia w aspekcie religijnym.

Książka Groma może być bardzo pożyteczna nie tylko dla psychologów i pedagogów, ale również dla wychowawców, katechetów i rodziców, którzy szukają praktycznych wskazówek wychowawczych. Należałoby więc życzyć, aby pozycja ta została przetłumaczona na język polski i stała się bodźcem dla podobnych poszukiwań psychologów i pedagogów polskich, zajmujących się fenomenem religijności. To opracowanie wypełnia niewątpliwie dużą lukę w dziedzinie badań nad religijnością i może stać się pomocą w psychologii pastoralnej. Wartość książki podnosi niewątpliwie jej charakter interdyscyplinarny. Tendencja interdyscyplinarna jest konieczna do analizowania złożonych przejawów życia ludzkiego. Z pewnością do takich skomplikowanych zjawisk należy religijność człowieka.

Ks. Antoni Tomkiewicz